

• Vince Péter •

TULAJDONOSI KONCENTRÁCIÓ, VÁLLALATI ÖSSZEFONÓDÁS

Versenyfelügyeleti döntések és az energiaszektor vállalati szerkezetének alakulása

Az energiapiaci versenyhelyzetet a részt vevő vállalatok szervezeti és tulajdonosi szerkezete, valamint a szabályozási rendszerek alakítják. A villamosenergia- és a gázpiacot egyaránt a viszonylag kevés, ugyanakkor nagyméretű cég működése jellemzi. E vállalati körön belül gyakoriak a felvásárlások, az összefonódások, amelyek révén megvalósuló tulajdonosi koncentráció közvetlen hatást gyakorol a piac szerkezetére, a verseny feltételeire. A hazai villamosenergia- és a gázpiac sajátossága volt a domináns pozícióikat öröklő és az erőfölényüket megőrző vállalatok jelenléte. A tulajdonosi koncentráció folyamata nemcsak az Európai Unió régebbi tagországaiban, hanem a privatizációt követően a magyar piacon is felerősödött. A vállalati összefonódások következtében módosuló energiapiaci szerkezetet a nemzeti és az uniós versenyfelügyeleti döntések is alakítják. A hazai versenyfelügyelet az elmúlt évtizedben sok tulajdonosi koncentrációhoz vezető összefonódást vizsgált abból a szempontból, hogy azok nem járnak-e meg nem engedhető piaci erőfölény érvényesítésével. A piaci befolyásszerzés felerősödésének kimutatásán túl azonban összefonódást megtiltó vagy azt feltételekhez kötő határozat egyelőre – egy eset kivételével – nem született. Az energiapiacok megnyitása, a versenyhelyzeteket erősítő szabályozások bevezetése új alkalmazkodási követelményeket támaszt a lezajlott tulajdonosi koncentráció során megnövekedett befolyást szerzett, ugyanakkor alkuerejükben is megerősödött vállalatokkal szemben.*

A kilencvenes évek közepén lezajlott privatizáció nyomán kialakult vállalati és tulajdonosi szerkezet néhány év alatt gyökeresen átalakult a magyar energiaszektorban. E változás egyik fő mozgatója a vállalatfelvásárlások és -összefonódások voltak, amelyek révén koncentráltabb tulajdonosi szerkezet jött létre. Az energetikai szektorban lezajlott tulajdonosváltással járó ügyletek a vállalatfelvásárlásoknak speciális esetei, hiszen kevés a piaci szereplők száma és – egyelőre – korlátozott a verseny lehetősége. A vállalatfelvásárlások következményei szerteágazók: a piaci szerkezetet és a versenyt formáló hatásai olyan piacokon jelentkeznek, amelyekben nem csak korlátozott a szereplők száma, hanem közöttük – a közszolgáltatásokat általánosan

.....
* A tanulmány elkészítését az OTKA T 048348 számú programja támogatta.

jellemző helyzetnek megfelelően – vannak domináns cégek is. Ilyen piacszerkezet jellemzi elemzésünk közszolgáltatási szektorát, az energiaszolgáltatást is. E szektor – privatizációt követő – tulajdonosi szerkezeti átalakulásainak meghatározó tendenciája a koncentráció, a tulajdonosok számának csökkenése és az összefonódó cégek piaci részesedésének növekedése volt. További sajátosság az, hogy újabb szereplők színre lépésének jelentősek az akadályai, amelyeket egyrészt a szabályozási-intézményi környezet támaszt, másrészt ezeket felerősíti a már piacon lévő társaságok ellenérdekeltsége és erős érdekérvényesítő képessége.

Fontos kérdés mindezzel kapcsolatban az, hogy ennek a piacszerkezetnek a sajátosságai mennyiben függtek össze a privatizáció módjával és az életbe léptetett szabályozásokkal, illetve – mindezekről függetlenül – a külföldi befektetőknek az európai energiapiac liberalizációjával összefüggő, országhatárokon átnyúló piacszerzési erőfeszítéseivel. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás és az ezt követő időszak során lezajlott tulajdonosi átrendeződések nem elemezhetők anélkül, hogy ne érintsük a stratégiai tulajdonosi pozíciójú külföldi vállalatok törekvéseit, energiapari befektetéseik nemzetközi hálózataikhoz való illesztésének kérdéseit. A magyar gazdaság intézményi, szabályozási feltételei, viselkedési normái ugyanis e felvásárlások természetét csak részben képesek alakítani. Ezek mellett a közösségi szabályozási és versenyfelügyeleti gyakorlatot, valamint az európai energiapiacra lezajló folyamatok hatásait, ezek hazai befogadásának, a hozzájuk való alkalmazkodásnak a sajátosságait is figyelembe kell venni.

Az elemzés szerkezete a következő. Elsőként a tagországok energetikai piacainak a szektor *általános*, a tulajdonosi-szervezeti koncentrációval összefüggő vonásáról adunk képet az Európai Unió által készített helyzetelemzések alapján. Ezt követően a hazai energetikai piac vállalati és tulajdonosi szerkezetének alakulásával foglalkozunk a hazai és uniós versenyfelügyeleti szerveknek az *egyedi* vállalati ügyletekre – felvásárlásokra, összefonódásokra – vonatkozó értékelési és határozatai alapján. Bemutatjuk, hogy a versenyfelügyeleti szervek miként mérlegelik az összefonódások hatásait a vállalatok piaci erőviszonyaira, versenyfeltételeire, továbbá azt, hogy a vállalati tulajdonosváltások beleilleszkednek-e a hazai, illetve uniós szabályozás kereteibe.

PIAC- ÉS VERSENYHELYZET-ELEMZÉSEK

Értékelések az Európai Unió energetikai piacának versenyhelyzetéről

Az energetikai szektor, az energiapiacokat jellemző verseny állapotáról mind az Európai Unió, mind a hazai szabályozó hatóságok felméréseket készítettek. Az Európai Unióban készült elemzések nem specifikusan a magyar helyzetet mérték fel, hanem a közösség egészére vonatkozó helyzetképet rögzítettek. A tagországok több-

ségére vonatkozó megállapítások olyan gazdaságok energetikai piaci versenyhelyezeteinek korlátozottságát emelték ki, amelyek szabályozása hosszabb ideje működik, és intézményei nagyobb hagyományúak. Ezek az Európa-szerte érvényesülő versenykorlátozó problémák a hazai piac állapotát is jellemzik, mint arra az itthoni elemzések is rámutattak (*Magyar Energia Hivatal* [2005a], [2005b]). Az elemzések középpontjába azért kerültek az energetikai piac szerkezeti-szervezeti kérdései, mert az EU úgy döntött, hogy létrehozza világ legnagyobb, versenyen alapuló, egységes belső villamosenergia- és gázpiacát.¹ A belső piac létrehozásának a „... kulcsa az elfogadható árú villamosenergia- és gázszolgáltatás, és a vállalkozásoknak és háztartásoknak képesnek kell lenniük arra, hogy élvezzék a hatékony energiaellátás előnyeit. Ez központi eleme Európa lisszaboni stratégiájának. E célkitűzés elérése érdekében az EU úgy határozott, hogy a verseny fokozatos bevezetésével az energiaágazatot besorolja gazdasága versenyen alapuló területei közé.” (*Európai Bizottság* [2005a]). A határozatok értelmében 2007-ben a tagországoknak teljesen meg kellett (volna) nyitniuk piacukat a verseny előtt.

Ennek a beszámolóknak nem feladata e piacnyitás részletes bemutatása, témánkhoz azonban szükség van annak ismeretére, hogy az elemzésekben milyen következtetések fogalmazódtak meg az energetikai szektor szereplőivel és a vállalati szerkezettel kapcsolatban. A piacnyitással összefüggő legfontosabb akadályokat – felsorolásszerűen – az EU a következő pontokban határozta meg (*EC* [2006]):

1. A *piaci integráció* mértéke nem kielégítő: egyrészt a belső piacon (az országok között) jelentősek az energiaár-különbségek, másrészt a határokon átnyúló energiakereskedelem szintje alacsony, ami akadályozza a verseny létrejöttét.
2. A piac nagyfokú *koncentrációját* mutatja az, hogy a piacnyitás számos tagállamban egy monopolisztikus vagy legalábbis oligopolisztikus vállalati szervezeti struktúrából indult ki. A gázszektorban még mindig a liberalizáció előtti időszakot jellemző szervezeti koncentráció jellemzi a nagykereskedelmet, a villamosenergia-piacok pedig továbbra is nemzeti keretek között működnek. Mindkét szektorban gyakoriak a nemzeti vagy regionális monopolhelyzetek (*Kroes* [2006]).
3. A gázszektorban az új belépők az energiaforrások és a szállítási-elosztási kapacitások hiányába ütköznek, illetve a termelők és importőrök közti hosszú távú szállítási szerződések akadályozzák újabb szereplők belépését a piacra. A villamosenergia-ellátásban pedig a termelés–elosztás–szolgáltatás gyakori vertikális integrációja akadályozza a versenyt, az új szereplők piacra lépését, ami korlátok közé szorítja a felhasználók választási lehetőségeit.
4. A hatékonyabb verseny akadálya a piac működésére vonatkozó információk transzparenciájának a hiánya.

¹ 2003/54/EK és 2003/55/EK-irányelv a villamos energia, illetve a gáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról.

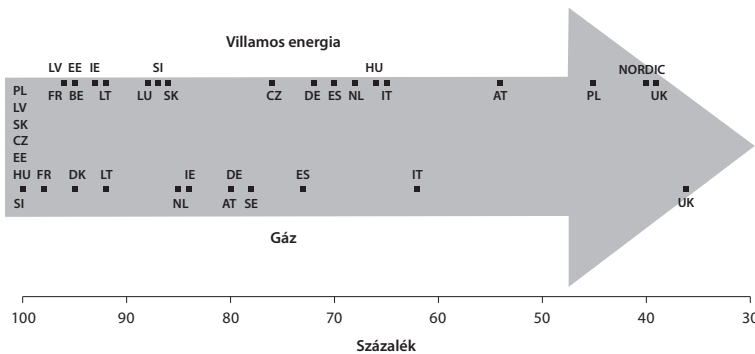
5. Az árképzési mechanizmusokkal szembeni bizalmatlanság jellemzi a felhasználók helyzetét.

A továbbiakban e megállapítások közül a szerkezeti-szervezeti kérdésekre vonatkozó következtetésekkel foglalkozunk bővebben (*Európai Bizottság [2005a], EC [2006]*). A vállalati szervezeti-szerkezeti kérdések mindegyike az energiapiacokon megfigyelhető versenyhelyzetek korlátainak, elégtelenségeinek megítélésére születtek napirendre.

A gáz- és villamosenergia-ipar koncentrációja

A megállapítások egyik lényeges eleme az, hogy a gáz- és villamosenergia-piacok az EU tagországokban – néhány kivételtől eltekintve – továbbra is nemzeti piacokként működnek. Nem jött létre az eddigiekben olyan mértékű, határokon átnyúló verseny, amely hatékonyan korlátozhatná a nemzeti piacokat domináló vállalatok befolyását, számos tagállam energetikai piacát monopolisztikus vagy oligopolisztikus kínálati szerkezetek jellemzik. A korábbiakban megindult liberalizációs, piacnyitási folyamat ezen a téren nem hozott változást, sőt megfigyelhető, hogy gyakorta tovább erősödtek a domináns cégek pozíciói.

A nemzeti piacokon folyó verseny intenzitásának egyik jellemzőjét, a piaci szereplők koncentrációját az egyes EU-tagországok három legnagyobb villamosenergia-termelőjének, illetve gáz-nagykereskedőjének piaci részesedésével mutatjuk be (1. ábra)

AT: Ausztria, BE: Belgium, CZ: Csehország, DE: Németország, DK: Dánia, EE: Észtország, ES: Spanyolország, FR: Franciaország, HU: Magyarország, IE: Írország, IT: Olaszország, LT: Litvánia, LU: Luxembourg, LV: Lettország, NL: Hollandia, NORDIC: Dánia + Svédország + Norvégia, PL: Lengyelország, SI: Szlovénia, SK: Szlovákia, UK: Egyesült Királyság.

Forrás: Európai Bizottság [2005a] 8. o.

1. ÁBRA • A gáz- és villamosenergia-piacok koncentrációja

A három legnagyobb nagykereskedelmi piaci résztvevő, illetve termelő kapacitásbeli részesedése (százalék)

Az 1. ábra szerint – amelyen nem szerepelnek az összes EU-tagország adatai – a legtöbb ország piacán igen magas a szervezeti koncentráció. A gázszolgáltatásban a három legnagyobb cég súlya Nagy-Britannián kívül mindenütt meghaladja 60 százalékot. A villamosenergia-ellátásban pedig a skandináv országok mellett csupán Nagy-Britanniában és Lengyelországban nem érte el e cégek együttes piaci részesedése az ötven százalékot. A gázszolgáltatást jellemzi egyébként a nagyobb szervezeti koncentráció, mivel az ábrán látható: tizennyolc ország közül tíz esetében a három legnagyobb cég piaci súlya meghaladta a kilencven százalékot.

Az energetikai piacokon lezajló koncentrációs folyamat további sajátossága az, hogy egyre nagyobb számban kerül sor vállalatfelvásárlásokra, amelyek egyszerre, országhatárokon belül és azokon átlépve valósulnak meg. Az ilyen ügyletek között nemcsak szektorokon belüli, hanem gáz- és villamosenergia-ipari cégek közti felvásárlások is előfordultak. Ezek az összefonódások a termelés, az elosztás és a szolgáltatás vertikális integrációjának folyamatát erősítik, amely ellentétbe kerülhet a verseny élénkítésének, valamint a piaci liberalizálás kiterjesztésének követelményeivel. Az EU versenyhatóságának éppen ezért – a felvásárlási és a versenyszabályok alkalmazásával – kulcsszerepe van az ügyletek megvalósulásának engedélyezésében. (Erről egy magyar piacot érintő példával, az E.on és a Mol Rt. közti ügylettel kapcsolatban a későbbiekben lesz még szó.)

A villamosenergia-rendszer irányítójának függetlensége

A hazai energiaipari versenyhelyzetet alakító szervezeti feltételek egyik kulcselemének bemutatásával folytatjuk elemzésünket. Az energetikai szektorban kialakult versenyhelyzetek lényeges, a vállalatok tulajdonosi és szervezeti rendszerével összefüggő tényezője a hálózatok irányítása, illetve az üzleti, kereskedelmi jellegű tevékenységek közti kapcsolatok jellege. A magyar villamosenergia-iparban e területen tulajdonosi és szervezeti koncentráció zajlott le 2005-ben. Ez azért érdemel figyelmet, mert befolyásolja azt, hogy a felhasználók milyen feltételekkel tudnak hozzáférni a hálózatokhoz. A hálózatokhoz való szabad hozzáférés feltételeinek biztosítását pedig előírják az EU irányelvei.² Ezek azt a követelményt támasztják a hálózatok átviteli rendszerirányítóival és üzemeltetőivel szemben, hogy a hozzáférést a szállítási kapacitásokhoz minden piaci szereplő számára megkülönböztetés nélkül, azonos feltételekkel kell biztosítani.

Az Európai Unió 2003-as irányelve kimondja, hogy a rendszerirányítónak kell rendelkeznie a hálózat fölött. (Ez az átviteli rendszerirányítási vagy TSO-modell – a *transmission system operator* angol kezdőbetűiből.) E modell működtetéséhez

² 2003/54/EK és 2003/55/EK-irányelv a villamos energia, illetve a gáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról.

a rendszerirányítói, illetve az üzleti, kereskedelmi tevékenységek szétválasztására van szükség. Az irányelv szerint a szétválasztás lehet szigorúbb, vagyis vonatkozhat egyrészt a tulajdonosok személyére, e szerint a rendszerirányítás és a szállítási hálózatok, illetve a kereskedelmi tevékenységek nem tartozhatnak ugyanahhoz a tulajdonosi körhöz. Másrészt az irányelv egy kevésbé szigorú megoldást is lehetővé tesz azzal, hogy a kétféle tevékenység szétválasztása azonos tulajdonosi körbe tartozó cégekkel is megvalósítható. Ebben az esetben e kétféle tevékenység folytatásának jogi garanciákkal alátámasztott, valamint számviteli elkülönítését kell végrehajtani. Az irányelvek jelenleg ez utóbbit, a jogi-működési szétválasztás követelményét írják elő, amit 2007 júliusáig kellett a tagországoknak megvalósítani.

1. TÁBLÁZAT • A hálózati és üzleti tevékenységek szétválasztásának helyzete

	Villamosenergia-ipar	Gázipar
Ausztria	jogi	jogi
Belgium	jogi	jogi
Dánia	tulajdonosi	tulajdonosi
Finnország	tulajdonosi	X
Franciaország	jogi	jogi
Németország	jogi	részben jogi
Görögország	jogi	X
Írország	jogi	a szétválasztás nem történt meg
Olaszország	tulajdonosi	jogi
Luxemburg	jogi	a szétválasztás nem történt meg
Hollandia	tulajdonosi	tulajdonosi
Portugália	jogi	X
Spanyolország	tulajdonosi	jogi
Svédország	tulajdonosi	tulajdonosi
Egyesült Királyság	tulajdonosi	tulajdonosi
Norvégia	tulajdonosi	X
Észtország	jogi	a szétválasztás nem történt meg
Lettország	jogi	a szétválasztás nem történt meg
Litvánia	tulajdonosi	a szétválasztás nem történt meg
Lengyelország	jogi	a szétválasztás nem történt meg
Cseh Köztársaság		a szétválasztás nem történt meg
Szlovákia	jogi	a szétválasztás nem történt meg
Magyarország	tulajdonosi	jogi
Szlovénia	tulajdonosi	a szétválasztás nem történt meg
Cípus	X	X
Málta	X	X

Forrás: Európai Bizottság [2005a] 13. o.

Az 1. táblázat az egyes tagországok gáz- és villamosenergia-iparában megvalósított szétválasztások jellegét, megvalósításának ütemét mutatja be (a 2005. évi állapot szerint). A tulajdonosi szétválasztás szigorúbb szabályait egyrészt sok országban egyelőre nem vezették be, másrészt a gáziparban az egész szétválasztási folyamat lassabban és késéssel valósul meg, mint a villamosenergia-iparban. Ez utóbbi területen nem csak a tulajdonosi szétválasztás sokkal gyakoribb (az országok felében már megvalósították), hanem minden országban sor került valamilyen típusú szétválasztásra. (A táblázatban X-szel jelölt esetekben az érintett tagállamok felmentést kaptak a szétválasztási rendelkezések alól.)

A TSO-modell létrehozását előíró EU-irányelv megvalósítására a magyar villamosenergia-iparban a következőképpen került sor. A hálózat üzemeltetését az MVM Rt. egyik cége, az Országos Villamos-távvezeték Rt. látta el. A rendszerirányító Mavir Rt. 2003-ban lett önálló, az MVM Rt.-ről választották le.³ E kétféle tevékenységet így két különálló cég folytatta. Az irányelv egyik lehetséges megvalósítása az lehetett volna, hogy a hálózatot üzemeltető céget és a Mavir Rt.-t egy cégbe vonják össze, amely így a piac szereplőitől független, állami tulajdonú rendszerirányító lett volna. E megoldás mellett az szólt, hogy a rendszerirányítót tulajdonosi-szervezeti elkülönültsége függetleníti a szektor meghatározó súlyú társaságától, az MVM Rt.-től. Így elhatárolhatók a rendszerirányítói, illetve az üzleti, kereskedelmi feladatkörök. Ezzel szemben egy másik, az EU-irányelv szerint szintén lehetséges megoldás valósult meg. A 2005. évi villamosenergia-törvény előírása szerint a Mavir Rt.-t beolvastották a hálózatot birtokló MVM Rt.-be, és ennek a szervezetén belül jött létre az egységes rendszerirányító és üzemeltető társaság. Olyan érvek fogalmazódtak meg nyilvánosan, mint az integrált működés következtében javuló ellátásbiztonság és az alacsonyabb költségek, amelyeknek a rendszerhasználati díjakban is meg kell jelenniük.

A magyar villamosenergia-piacot így – az 1. táblázattal szemben – ma már a tulajdonosi összefonódás jellemzi. „A hazai villamosenergia-piacon egy vertikálisan részlegesen integrált – az erőművekkel megkötött hosszú távú szerződésai miatt – jelentős erőfölényt mutató vállalkozás van jelen (MVM Rt.), amelynek a termeléstől a kereskedelemig van érdekeltsége, és 2005 augusztusában a rendszerirányító is integrálódott az MVM Rt.-be. A rendszerirányító függetlenségét a törvény által megszabott tevékenységi és egyéb szétválasztási előírásokkal biztosítják.” (GVH [2006] 3–4. o.) Ezzel az összefonódással létrehozott helyzetnek a piaci versenyfeltételekre gyakorolt hatásait, a szétválasztással kapcsolatos követelmények (a hálózatokhoz való szabad hozzáférés biztosítása feltételeinek) érvényesülését a Gazdasági Versenyhivatal jelentése a következőképpen értékelte. „A GVH e döntési folyamatban mindvégig annak a véleményének adott hangot, hogy a tulajdonosi össze-

³ Ennek előzménye a 2001. évi villamosenergia-törvényben 2003-ra előírányzott részleges piacnyitás volt, amely keretében leválasztották a rendszerirányítói tulajdoni részt az MVM Rt.-ről.

olvasás mellett nincs olyan megbízható szétválasztási mód, ami garantálná, hogy a versenypiac és a közüzem érdekei figyelembevételénél legalább semleges módon működjön a rendszerirányítás.” (Uo.) E helyzetértékelés szerint a létrehozott tulajdonosi összefonódás mellett a szétválasztás hazai szabályozása nem tudta megteremteni annak a feltételeit, hogy az amúgy is domináns pozíciójú MVM Rt.-vel azonos eséllyel férhessen hozzá a hálózathoz más vállalkozás is.

HATÓSÁGI DÖNTÉSEK ÉS VÁLLALATI ÖSSZEFONÓDÁSOK

Ebben a részben összefoglaljuk a hazai energetikai szektorban lezajlott vállalatösszefonódási, vállalatfelvásárlási ügyletekkel kapcsolatos hatósági értékeléseket, döntéseket. A vállalatok felvásárlása, a tulajdonosváltással járó tranzakciók fontos elemei azoknak a folyamatoknak, amelyek eredményeképpen lezajlanak a szervezeti változások, és átalakul a vállalati szerkezet.

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény (Tpv) az *összefonódás* gyűjtőfogalmához sorolja a vállalatok feletti befolyásszerzésre irányuló különböző típusú ügyleteket.⁴ (A továbbiakban a felvásárlás kifejezést az összefonódás szinonimájaként használjuk.) Az összefonódás a felvásárolt cég irányításának megszerzését jelenti.

A Tpv 23. paragrafusa szerint:

- ♦ (1) Vállalkozások összefonódása (koncentrációja) jön létre, ha
 - a) két vagy több, előzőleg egymástól független vállalkozás összeolvad, vagy egyik a másikba beolvad, vagy a vállalkozás része a vállalkozástól független másik vállalkozás részévé válik,
 - b) egy vállalkozás vagy több vállalkozás közösen közvetlen vagy közvetett irányítást szerez további egy vagy több tőle független vállalkozás egésze vagy része felett, vagy
 - c) több, egymástól független vállalkozás közösen hoz létre általuk irányított olyan vállalkozást, amely egy önálló vállalkozás valamennyi funkcióját tartósan képes ellátni.
- (2) E törvény alkalmazásában közvetlen irányítással rendelkezik egy vállalkozás vagy több vállalkozás közösen, ha

⁴ „A vállalkozások összefonódásához a Gazdasági Versenyhivaltól engedélyt kell kérni, ha valamennyi érintett vállalkozáscsoport, valamint az érintett vállalkozáscsoportok tagjai és más vállalkozások által közösen irányított vállalkozások előző üzleti évben elért nettó árbevétele együttesen a tizenöt milliárd forintot meghaladja, és az érintett vállalkozáscsoportok között van legalább két olyan vállalkozáscsoport, melynek az előző évi nettó árbevétele a vállalkozáscsoport tagjai és más vállalkozások által közösen irányított vállalkozások nettó árbevételével együtt ötszázmillió forint felett van.” A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló, módosított 1996. évi LVII. törvény VI. fejezetének 24. paragrafus (1) rendelkezései alapján a Gazdasági Versenyhivatal engedélyezi ezeket az ügyleteket.

- a) a másik vállalkozás többségi szavazati jogot biztosító üzletrészeivel, részvényeivel, illetőleg a szavazati jogok több mint ötven százalékával rendelkezik, vagy
- b) jogosult a másik vállalkozás vezető tisztségviselői többségének kijelölésére, megválasztására vagy visszahívására, vagy
- c) szerződés alapján jogosult a másik vállalkozás döntéseinek meghatározó befolyásolására, vagy
- d) a másik vállalkozás döntéseinek meghatározó befolyásolására ténylegesen képessé válik.

Ezek megvalósításának engedélyezésére – a versenytörvényben meghatározott esetekben – a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa jogosult. A gáz- és villamosenergia-ipart érintő ügyletekben részt vevő vállalatok nagy mérete indokolja, hogy az energiaszektoron belüli felvásárlási kezdeményezéseik hatósági engedély alapján valósulhatnak meg. (A versenytörvény hatálya alá tartozás az ügyletek megfigyelése és elemzése szempontjából kedvező helyzetet teremt, hiszen – szemben a magyar gazdaságban lezajló felvásárlások többségével, amelyek a versenytörvény szabta mérethatárok alatt maradnak – ezek regisztrálására és dokumentálására így sor kerül.)

Az energiaszektorban a GVH-val együttműködve a Magyar Energia Hivatal is szerepet kapott az összefonódások engedélyezési eljárásában.⁵ A 2001. és 2005. évi villamosenergia-törvények szerint a Magyar Energia Hivatal jóváhagyása (is) kell ezeknek az ügyleteknek az engedélyezéséhez. Az eljárásban a Magyar Energia Hivatal az összefonódásnak az ellátás biztonságára és minőségére, valamint a szabályozás érvényesítésére gyakorolt hatásait mérlegeli.

Az energiaszektor vállalati szerkezete a privatizáció után

Az összefonódások bemutatása előtt röviden a privatizáció után kialakult kiinduló helyzettel foglalkozunk, azzal, hogy a tulajdonosi koncentráció milyen piacszerkezetet alakított át. A privatizáció 1995. évi elindításakor az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő (ÁPV) Rt. meghatározta a villamosenergia-szektor szolgáltatóinak leendő tulajdonosi szerkezetét. E szerint egy pályázó legfeljebb a hat áramszolgáltató közül egyénileg kettőben (konzorciumban háromban) szerezhettek kisebbségi tulajdonhányadot, a többségi tulajdonhoz két évvel később juthattak (*Mihályi* [1998]).

Az új tulajdonosi szerkezetben két befektető (RWE/EVS és EdF) két-két áramszolgáltatónak (Elmű és Émász, illetve Édász és Démász) lett a résztulajdonosa. Ezek

⁵ Lásd a 2001. évi CX. törvény 10. paragrafusát, valamint az ezt módosító a 2005. évi LXXIX. törvény 7. paragrafusát.

mellett még a Titász (ISAR), valamint az Édász (Bayernwerk) tulajdonosai léptek be a hazai piacra. Az egyik tulajdonosi csoport (RWE/EVS) a Mátrai Erőmű részprivatizációjával vertikális pozícióra is szert tett. A termelésben az erőművek eladása nyomán az áramszolgáltatásnál jóval szórtaabb tulajdonosi szerkezete alakult ki, hiszen nem négy tulajdonosi csoport jött létre, mivel mindegyik erőmű más kézbe került.

Az ÁPV Rt. a gázszektor privatizációja során is előzetes korlátot állított a tulajdonosi koncentráció elé, egy befektető legfeljebb két céget (a Tigáz vásárlója egyet) vehetett meg (*Mihályi* [1998]). A hat gázszolgáltató (amelyek közül a Főgáz a Fővárosi Önkormányzat értékesítette) szintén négy tulajdonosi csoport kezébe került. A Dgázban és a Főgázban a Ruhrgas/RWE, valamint a Dégázban és az Égázban a Gaz de France szerzett tulajdont. A Tigáz az Italgas/SNAM és a Kőgáz a Bayernwerk/EVN érdekeltsége lett. A befektetők számára – a Főgáz kivételével – többségi tulajdonhányad megszerzése vált lehetővé.

A privatizációval megszűnt az energiaszektor vállalati szerkezetét jellemző helyzet, hogy ágazatonként egy-egy monopolpozíciójú, a teljes vertikumot átfogó vállalat működött. (Időközben megindult a Mol Rt. tőzsdei részprivatizációja is, amely azonban szervezetét, piaci helyzetét nem érintette.) Ha minden területen nem is szűntek meg az erőfölény érvényesítését fenntartó szerkezeti aránytalanságok, de a szektor sokszereplős lett, és az (MVM kivételével) domináns állami tulajdon eltűnésével megnyílt a terep további tulajdonosi-szervezeti átalakulások előtt.⁶

Áttekintés a vállalati összefonódási ügyletek hatósági engedélyezéséről

A GVH 1997 és 2006 közötti időszakra vonatkozó határozataiból kirajzolódó összkép lehetővé teszi néhány fontos tendencia bemutatását (*GVH* [2007]).⁷ Az energiaszektorban megvalósult tulajdonos- és irányításváltással járó vállalat-összefonódási tranzakciók jellegzetességei változatos képet mutattak. Ezek az ügyletek eltérő típusai alapján csoportosíthatók. A következőkben – a teljesség igénye nélkül – a felvásárlások rendszerezését elősegítő szempontok alapján csoportosítjuk a GVH által elbírált tranzakciókat.

Előzetesen az egész periódusnak azt az alapvonását emeljük ki, hogy a GVH *minden* betérjesztett vállalati összefonódási kérelmet engedélyezett. (Egyetlen – későbbiekben bemutatásra kerülő – esetben írt elő bizonyos módosító feltételeket.) A GVH több esetben is fenntartásokat fogalmazott meg, de ezeket hatáskör hiányá-

⁶ A villamosenergia- és gázszektorban az új szereplők belépésével még nem jött létre a verseny kialakulásának összes feltétele, hiszen ehhez a szabályozás alapvonásainak a megváltozására is szükség lett volna. (Erre a kétezres évek folyamán került sor fokozatosan.)

⁷ A GVH 1997 és 2006 között az Országgyűlés számára készített beszámolóit is felhasználtuk az elemzés elkészítéséhez. A GVH honlapján (www.gvh.hu) a beszámolók és a határozatok teljes szövege megtalálható.

ban nem érvényesíthette döntéseiben. A hatáskör hiánya jelenthette egyrészt azt, hogy más hatóság (például a Magyar Energia Hivatal) illetékességi körébe tartozó kérdésekben nem dönthetett. Másrészt az EU-csatlakozás előtti tranzakciók versenykorlátozó hatásainak értékelésében nem lehetett érvényesíteni – szabályozás hiányában – a várható energetikai piacnyitás által támasztott követelményeket. Ezek alkalmazására az EU-csatlakozást megelőző jogharmonizáció előrehaladtával, a megfigyelt időszak második felétől nyílt lehetőség.

Az energetikai piacnyitás által támasztott követelmények figyelembevételének szükségessége felmerült egyes esetekben, különösen az 1997 és 2005 közti időszak másik jellemző vonásával, a *tulajdonosi koncentrációt eredményező vállalatösszefonódási ügyletekkel* kapcsolatban. Az EU-ban érvényesülő tendenciához hasonlóan a magyar energetikai szektorban is a tulajdonosi koncentrációs folyamat megindulása, majd felerősödése volt megfigyelhető. A továbbiakban a lezajlott összefonódásokat csoportosítva mutatjuk be.

1. A sort a *tulajdonosi koncentrációval* járó ügyletekkel kezdjük. Ezek közös vonása az volt, hogy a hazai piacon már jelen lévő szakmai befektetők felvásároltak további energetikai cége(ke)t. E tulajdonosok érdekköréhez tartozó cégek piaci részesedése ezáltal növekedett, de a GVH egyik esetben sem minősítette e változások mértékét olyan jelentősnek, hogy ügyletet módosító vagy elutasító határozatot kellett volna hoznia.

- ♦ A tranzakcióknak ebbe körébe tartozott 1997-ben az az ügylet, amelynek keretében az áramszolgáltató Édász Rt. irányításában az Electricité de France International S.A (EdFI) mellett a Bayernwerk AG (BAG) is szerepet kapott. A BAG megvette az EdFI tulajdonában lévő részvények felét. Az EdFI részvényeit 1995-ben az ÁPV Rt.-től vásárolta meg, és ilyen módon 47,55 százalékos részesedést szerzett. A BAG e vásárlással újabb cégben szerzett tulajdoni részesedést. A tulajdonosi koncentráció erősödött ugyan, de a piaci szereplők száma nem változott, mert az áramszolgáltatók földrajzilag elkülönült területeken működtek, egymás területére nem léphettek be. Az akkori szabályozás szerint a GVH az összefonódás engedélyezésében (Vj-26/1997/10.) azt a – a jövőbeli versenyhelyzetet befolyásoló – körülményt nem vette figyelembe, hogy a BAG nem csak a dél-dunántúli, hanem – a felvásárlás révén – a szomszédos, észak-dunántúli áramszolgáltatóban is résztulajdonos lett.

2002-ben folytatódott az Édász Rt. tulajdonosváltása. Ennek előzménye az volt, hogy a német tulajdonos cég elnevezése BAG-ról E.on Energie AG.-re változott. Az anyacég ugyanis összeolvadt egy másik német energiaipari céggel, amely révén létrejött a – BAG örökébe lépett – E.on Energie AG. A GVH Vj-63/2002/28. sz. határozata szerint „... az E.on Hungária Rt. kérelmezte az irányításszerzést az Édász Rt. (Észak-dunántúli Áramszolgáltató Rt.) felett. Az E.on Hungária Rt. a kontinens legnagyobb, tőzsdén jegyzett közüzemi szolgáltatójának számító, németországi székhelyű E.on-csoporthoz tartozik. A kérelem célja az volt, hogy a francia EdFI-csoporttal közösen irányított Édászban

a közös irányítást kizárólagos irányítássá alakíthassa az E.on.”⁸ (GVH [2003].) Ezzel az egész Dunántúl áramszolgáltatási piaca e cég kizárólagos ellenőrzése alá kerül.

A Magyar Energia Hivatal (MEH) az összefonódás engedélyezési folyamatában kialakított véleményében lehetséges versenykorlátozó hatások kialakulásával számolt, ezért az összefonódást feltételekhez kötve engedélyezte volna. A Magyar Energia Hivatalnak a GVH Vj-63/2002/28. sz. határozatában ismertetett véleménye felhívta a figyelmet arra, hogy „... az áramszolgáltatás az összefonódás következtében három elkülönült, érdemi tulajdonosi átfedésektől mentes csoport kezébe kerül: ezek az EdF, az E.on és az RWE. A másik következmény, hogy a dunántúli régió áramszolgáltatási piaca lényegében az E.on kizárólagos területi monopóliumává válik. Az elsőként említett változást a verseny szempontjából kedvezőnek tartja a Magyar Energia Hivatal, a második azonban a hazai árampiac kifejlődését hátrányosan befolyásolhatja.”

A GVH ezzel szemben feltételek előírása nélkül jóváhagyta az ügyletet. A GVH Vj-63/2002/28. határozatában az összefonódásnak a – közösségi irányelvnek megfelelően 2003-tól esedékes – részleges piacnyitás feltételeire gyakorolt hatásait vette számba: azt, hogy miként érintheti a piacra kilépő úgynevezett feljogosított fogyasztók⁹ számára villamosenergia-vásárlási forrásaik megválasztását. A határozat egyik eleme az volt, hogy a tulajdonosi koncentrációval nem változik meg a piaci szereplők száma, emiatt a kereskedelem szerkezete sem módosul, sőt a két áramszolgáltató – az E.on és az EdFI – közötti szervezeti-tulajdonosi kapcsolat megszűnése még javíthatja is a verseny feltételeit. A feljogosított fogyasztók számára megjelenő esetleges versenykorlátozó hatások mérlegelését az indokolta, hogy az ügyletet követően a hazai feljogosított fogyasztók fele az E.on által egyedül irányított áramszolgáltatók területén helyezkedik el. Az E.on így rendelkezik a területén lévő feljogosított fogyasztókra vonatkozó információkkal, amelyek *információs többletelőnyhöz* juttatják a kereskedelmi piac többi szereplőjével szemben, és ezáltal erőfölényt megalapozó helyzetre tehet szert. A EdFI informáltsága – kivonulása miatt – ugyanakkor csökken, de a GVH szerint ettől még az E.on nem képes versenytársaitól, fogyasztóitól függetlenül meghatározni üzleti magatartását. A GVH úgy ítélte meg, hogy az esetleges versenykorlátozó hatásokat nem ez az összefonódás hozhatja létre, hanem azok az ettől függetlenül korábban kialakult és fennálló piacszerkezetből következhetnek.

⁸ Az E.on Hungária Rt. 2000 októberében jött létre Magyarországon. Ennek háttérében is a külföldi tulajdonosok között megvalósult összeolvadás állt: két német energetikai vállalat, a bajor Bayernwerk és az észak-németországi PreussenElektra egyesülésével jött létre a müncheni székhelyű E.on Energie AG.

A GVH gyakorlata szerint összefonódásnak minősül, ha a közös irányítók egyike egyedüli irányítást szerez. Az egyedüli irányítást megszerző vállalkozásnak ugyanis utóbb már nem kell tekintettel lenni korábbi irányító társára, vagyis olyan változás történik, amely hatással lehet az irányítása alá kerülő piaci szereplő magatartására. Az E.on Édász feletti egyedüli irányítás szerzése a Tpv. értelmében összefonódásnak minősült.

⁹ Feljogosított fogyasztó az az energiafogyasztó, aki a külön jogszabályban meghatározott feltételekkel, szabad megállapodás alapján vásárol energiát.

2002-ben a GVH „... engedélyezte, hogy az Atel Energia Tanácsadó Kft. irányítást szerezzen a Csepeli Erőmű Kft., a Csepeli Áramtermelő Kft. és az NRG Csepel Energia Kft. felett üzletrészeik megvásárlásával. A kérelmező mögött az Atel AG, Svájc vezető villamosenergia-szolgáltatója, áramtermelője áll. A kérelmező anyacége a villamos áram tényleges import piacán 37 százalékos, a kérelmezett Csepeli Áramtermelő Kft. pedig a termelésben 7,4 százalékos piaci részesedéssel bír...” (GVH [2003].) Ebben az esetben ezért az összefonódás *vertikális*¹⁰ hatásaival is számolni kellett, hiszen a tulajdonosnak mind a termelésben, mind az importban van érdekeltsége. A GVH Vj-134/2002/18. sz. határozata a termelést és az importot egységes piacként határozta meg. „A tervezett tranzakció révén bár koncentrációnövekedés jött létre, azonban ez nem érte el azt a szintet, ami erőfölény létrejöttét valószínűsíthette volna. Az összefonódás vertikális hatásainak elemzése a még nem liberalizált villamosenergia-piac keretei között nem fedett fel olyan kapcsolatot, amely versenykorlátozó hatású lenne.” (Uo.)

2003-ben is lezajlott egy tulajdonosi *koncentrációs* típusú felvásárlás. A Vértes Energia Befektetési és Fejlesztő Kft. az ÁPV Rt. privatizációs pályázatán megvásárolta a Vértes Erőmű Rt. részvényeinek 69,19 százalékát. A *horizontális*¹¹ versenyhatásokat a GVH a villamosenergia-termelés, valamint -kereskedelem piacain külön és együtt is értékelte és az alacsony piaci részesedésekre tekintettel engedélyezte az összefonódást (Vj-167/2003/9.).

Az ügyleteknek ebbe a csoportjába tartozott 2004-ben az, hogy a Pannonpower Rt. felvásárolta a Pannon Rt. részvényeinek többségét, ezzel növelte befolyását a villamosenergia-, a gőz- és melegvíz-szolgáltatás piacán. A GVH ugyanakkor nem kifogásolta a tranzakciót a két cég alacsony piaci részesedése és a különböző földrajzi piacokon végzett gőz- és melegvíz-szolgáltatási tevékenysége miatt (Vj-62/2004/9.).

2004-ben további tulajdonosi koncentrációval járó összefonódásokra is sor került az energiaszektorban. Az E.on két dunántúli gázszolgáltató társaságban szerzett többségi tulajdonrészt, amit a GVH Vj-172/2004/14. és Vj-173/2004/14. sz. határozataival engedélyezett. Az E.on Hungária Energetikai Rt. a Közép-dunántúli Gázszolgáltató Rt. (Kögáz Rt.) és a Dél-dunántúli Gázszolgáltató Rt. (Ddgáz Rt.) felett szerezte meg az irányítást. A tranzakciókkal az E.on tulajdonosi részesedése a gázszolgáltató társaságokban 50 százalék fölé emelkedett. A felvásárlások a gázpiacon növelték az E.on-csoport részesedését. Az összefonódás engedélyezésében egyrészt szempont volt, hogy a két társaság a feljogosított fogyasztók országos gázszolgáltatási piacán viszonylag alacsony (20 százalékos) részesedéssel rendelkezett, ezért horizontális versenykorláto-

¹⁰ Vertikális hatás abban az esetben lép fel, ha egy piacon az összefonódás olyan vállalatok között jön létre, amelyek közül korábban az egyik eladóként, a másik pedig vevőként volt jelen. Az összefonódás következtében a köztük fennállt piaci kapcsolat vállalaton belülivé vált, így az egymáshoz kapcsolódó piacokon érvényesülhet versenykorlátozó hatás.

¹¹ A horizontális hatás megváltoztathatja a piaci szerkezetet, ha az összefonódásra vevői vagy eladói pozícióban lévő vállalatok között kerül sor. Erőfölény kialakulásához vezethet a versenyző vállalatok számának csökkenése és ezáltal piaci részesedésük növekedése.

zó hatással nem kellett számolni. Emellett az is szerepet játszott, hogy a két gázszolgáltató közüzemi felhasználói területileg elkülönülten helyezkedtek el, ezért a fogyasztók és a szolgáltató közti erőviszonyokat az ügylet nem érintette.

2. Az ügyletek második csoportjába azok az összefonódások tartoznak, amelyek esetében a részvények adásvételére azonos tulajdonosi csoporthoz tartozó vállalatok között került sor. Ezek a tranzakciók valójában *vállalatcsoporton belüli irányítási átszervezést valósítottak meg*. A cél nem közvetlenül a piaci befolyás erősítése, hanem a működés ésszerűsítése volt. Ezekben az esetekben nem csökkent a piaci szereplők száma, és az érintett cégek piaci részesedése sem változott, vagyis nem idéztek elő rövid távon versenykorlátozó hatásokat.

Ezekhez a külföldi tulajdonosok között lezajlott részvényvásárlásokhoz a Gazdasági Versenyhivatal engedélyére azért volt szükség, mert azok hatása a magyar energiapiacra is *érvényesülhetett*. Emellett az érintett cégek árbevételének volume is meghaladta a versenytörvényben előírt küszöbértéket. Az engedély megadásában az a szempont játszott szerepet, hogy a felvásárlásokban egymástól *nem független* cégek vettek részt, vagyis tevékenységük összehangolására mind az ügyletek előtt, mind utánuk módjuk volt. A felvásárlással ezért a versenyhelyzetben nem idéztek elő változást, hiszen az egyes vállalkozások egyébként is összehangoltan léphetnek fel a piacon.

- ♦ Nem merültek fel versenyjoggal összefüggő aggályok 1998-ban „... az olyan »technikai jellegű« összefonódások esetében, amelyekben a tulajdonos költségmegtakarítás, racionalizálás céljából átrendezte (ésszerűsítette) az irányítása alá tartozó vállalkozások közötti kapcsolatokat (például a Bayernwerk Hungária Rt. irányításszerzése a Dél-dunántúli Áramszolgáltató Rt. felett.” (GVH [1998], lásd erről a Vj-144/1998/6. határozatot.) A Bayernwerk Hungária Rt. a részvényeket anyacégétől, a Bayernwerk AG-tól vette meg. Mivel ezek nem voltak független vállalkozások, ezért a részvények adásvétele a gazdasági versenyt nem befolyásolta, tulajdonosi koncentrációnövekedést nem okozott.

Hasonló megítélés alá esett 1999-ben az, hogy az irányítás megszerzése „... vállalkozáscsoporton belüli irányításátadás (anyavállalat a leányvállalatnak, leányvállalat a másik leányvállalatnak) keretében valósult meg, így például amikor a Titász Áramszolgáltató Rt. irányítását a németországi Bayernwerk AG egyik leányvállalatától, az Isar-Amperwerke AG-tól annak másik leányvállalata, a Bayernwerk Hungária Rt. vette át” (GVH [2000], lásd a GVH Vj-166/1999/8. határozatát).

Az irányítás megszerzése 2000-ben is több esetben vállalkozáscsoporton belül valósult meg. „A villamosenergia-termelésben és -szolgáltatásban érdekelt Applied Energy Services (AES) csoport átszervezte a magyarországi leányvállalatai közötti irányítási kapcsolatokat. Ezt a versenytörvény ugyan összefonódásnak tekinti, azonban az ilyen úgynevezett nem független vállalkozások (15. §) közötti tranzakciók valójában nem

érintik a versenyt.” (GVH [2000].) A GVH az ilyen összefonódásokat minden esetben engedélyezte (Vj-138/1999/10., Vj-139/1999/11. és Vj-140/1999/10.).

Szintén nem emelt kifogást a GVH az ellen, hogy egy szakmai befektető, a németországi Rheinbraun AG bányászati vállalkozás megszerezze a Mátrai Erőmű Rt. irányítását. Azonos tulajdonosi körhöz tartozó vállalatok között került sor a részvények adásvételére. Az új befektető irányításszerzésével módosult ugyan a tulajdonosok köre, de a tulajdonosi csoport összes részesedése változatlan maradt. Ez az átalakulás abban az esetben befolyásolhatta volna a versenyfeltételek alakulását, ha az új tulajdonosnak lettek volna az energiapiacra tevékenykedő más vállalkozásai is. Ez a befektető azonban korábban nem volt szereplője a hazai energiapiacnak. Ezért e cég irányításszerzésével átrendeződik ugyan a tulajdonosi szerkezet, de a versenyhelyzet nem változik (Vj-46/1998/10.).

3. A tranzakciók harmadik csoportjába a hazai energetikai piacra *újonnan belépő befektetők* felvásárlásai tartoztak. Versenykorlátozó következményekkel ezek a tranzakciók sem jártak, hiszen a tulajdonos(ok) cseréje önmagában nem módosította a piaci versenyhelyzetet és a tulajdonosi koncentráció sem erősödött.

- 1998-ban a Bakonyi Erőmű Rt. és a Pécsi Erőmű Rt. irányítását – privatizáció keretében – *pénzügyi befektetők* által erre a célra létrehozott konzorciumok szereztek meg (Vj-13/1998/5. és Vj-53/1998/7.). Az ügyletek az érintett cégeknek – az akkor 10 milliárd forintos – küszöbértéket meghaladó nettó árbevétele miatt kerültek a GVH elé.

4. A felvásárlások negyedik csoportját azok az összefonódások alkották, amelyeknek a versenyfeltételekre gyakorolt hatásai már gondos mérlegelést tettek szükségessé. Ezekben az esetekben a korábban egymástól *független külföldi tulajdonosok összefonódására*, a közöttük lezajlott felvásárlásra került sor. A közös külföldi tulajdonos létrejöttét követte hazai cégek összeolvadása.

- Ilyen eset volt 2000-ben a Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG (RWE-csoport) és a Vereinigte Elektrizitätswerke Westfalen AG (VEW-csoport) összeolvadása. A GVH Vj-46/2000/19. sz. határozata a nemzetközi vállalatcsoportok kérelmével szemben – a versenyfeltételek alakulását figyelembe véve – nem emelt kifogást. Az összefonódásban érintett két társaság egymást nem helyettesítő, két elkülönült árupiacon (a villamosenergia- és a gázszolgáltatási piacon) tevékenykedett Magyarországon, ezért közöttük vertikális kapcsolat nem állt fenn. Az összefonódás ezért nem érintette e két piacon kialakult versenyhelyzetet. A határozat vizsgálta továbbá az újonnan létrejövő szervezet hatását a piacnyitást követően a hálózati hozzáférés piacára. Mivel a villamosenergia- és a földgázhálózat nem tekinthető egymás helyettesítőjének, az összefonódásnak a piacnyitást követően sem valószínűsíthetők versenykorlátozó hatásai.

2004-ben sor került olyan, külföldi pénzügyi befektető által megvalósított felvásárlásra, amelyben kivásárolta tulajdonostársát. Ennek keretében az „... UBS nemzetközi bankcsoport irányítást szerzett a Motor Columbus svájci központú holding felett, mivel korábbi kisebbségi tulajdonhányadát többségi részesedéssé alakította át. Ennek következtében számos magyar energiaszektorban tevékenykedő vállalkozás (Csepeli Áramtermelő, Csepeli Erőmű) is ellenőrzése alá került.” (GVH [2005b], lásd a GVH Vj-69/2004/9. sz. határozatát.) A GVH jóváhagyta a felvásárlást, mivel a piaci részesedés és a szereplők száma nem változik, valamint az új többségi tulajdonos és felvásárolt cége nem ugyanazokon a piacon tevékenykedik. Ezek miatt az összefonódás nem változtatja meg a piaci erőviszonyokat.

A hazai energetikai piac legnagyobb külföldi tulajdonosává vált az E.on Hungaria Rt. Ennek a folyamatnak az egyik lépésére 2003-ban került sor, amikor az anyacég, az E.on AG részvények és üzletrészek többségének megvásárlásával irányítást szerzett a Ruhrgas-csoporthoz tartozó cégek – Gelsenberg AG és a Bergemann GmbH – felett. Ez az összefonódás azért érintette a magyar piacot, mert a Ruhrgas 49,8 százalékos tulajdonosa volt (a Főgáz Rt. mellett) a földgáz-szolgáltatási tevékenységet végző Dél-dunántúli Gázszolgáltató Rt.-nek (Ddgáz), amely e felvásárlás nyomán az E.on befolyása alá került. A GVH VJ-170/2002/49. sz. határozatában az összefonódás versenyhatásait nemcsak az akkor piaci (szabályozási) körülmények között, hanem a liberalizációt követően megváltozó feltételek mellett is vizsgálta, mivel az Európai Unióhoz történő csatlakozás miatt szükségessé vált a hazai földgázszolgáltatás liberalizálása és a belső földgázpiac – 98/30/EK irányelvnek megfelelő – szabályozása. A GVH a vállalkozáscsoport (13,3 százalékos) piaci részesedése alapján azonban nem valószínűsítette, hogy az E.on-csoport a magyar gázpiacon erőfölényes helyzetbe kerülne.

2006-ban két egymástól független energetikai cégcsoport, az E.on Energie és az RWE Energy között lezajlott egy csehországi és magyarországi társaságokat érintő részvéncsere. Ennek keretében az E.on Hungária Zrt. és az RWE Gas International B.V. (RWE) között megállapodás jött létre magyarországi gázipari részesedéseik kicserélésére. Ennek eredményeként az E.on Hungária Zrt. további 49,92 százalékos részvéncsomagot szerzett a Dél-dunántúli Gázszolgáltató Részvénytársaságban, így 99,94 százalékra növelte addigi 50,2 százalékos érdekeltségét a társaságban. A Ddgáz részesedésért cserébe az RWE újabb 16,36 százalékos részesedést szerzett a Főgáz Rt.-ben, így 49,8 százalékos lett a tulajdoni hányada, és egyetlen külföldi tulajdonosává vált. Egyik esetben sem következett be változás a kialakult, fennálló tulajdonosi befolyások mértékében. Az E.on már korábban is többségi tulajdonhányaddal rendelkezett a Ddgázban, az RWE-nek pedig továbbra is 50 százalék alatt maradt a részesedése a Főgázban. (A Magyar Energia Hivatal 19/2007. számú határozatában jóváhagyta a Ddgáz Rt.-ben a 75 százalékot meghaladó befolyás megszerzését, mert az nem veszélyeztette az ellátás biztonságát és nem befolyásolta a szolgáltatás árát és minőségét.)

5. Végezetül, a 2000-ben lezajlott RWE/VEW-ügylet elindította azoknak a felvásárlásoknak a sorát, amelyekben elkülönült piacon működő *gáz- és villamosenergia-ipari cégek kerültek közös tulajdonosi irányítás* alá. Az egymással közvetlenül nem versenyző energetikai területeket érintő felvásárlások napirendre tűzték azt a kérdést, hogy ezzel nem kerül-e olyan helyzetbe a szolgáltató, amelyben élni tud erőfölényével. A GVH az ilyen összefonódások engedélyezése során elsősorban a lehetséges portfólióhatások¹² részletes vizsgálatára helyezte a hangsúlyt – arra, hogy a kétféle szolgáltatási terület ellenőrzése milyen versenyhatásokkal jár.

- ♦ A GVH 2003. július 23-i határozata szerint „Az áram- és gázszolgáltatás egy vállalkozáscsoportba kerülésének vizsgálata az országos piac mellett kiterjedt a regionális piacokra is. A verseny kibontakozását segítheti, ha adott földrajzi területen az áram- és a gázszolgáltató nem tartozik azonos vállalkozáscsoporthoz, illetve nincs közöttük tulajdonosi kapcsolat. A jövőbeni verseny szempontjából hátrányai is lehetnek annak, hogy több olyan megye (Baranya, Tolna, Fejér) is van, ahol az áramszolgáltató a jelenleg is az E.on-csoporthoz tartozó Dégász, a gázszolgáltató pedig az összefonódás révén az E.on-csoport 49,8 százalékos tulajdonába kerülő Dégász. Az E.on-csoport érdekelt mind az áram-, mind a gázpiacon. Az összefonódás az országos árampiacon nem növeli ugyan az E.on-csoport részesedését, a gázpiacon azonban a Dégász révén erősödik a csoport szerepe. Ebből adódóan az összefonódásnak a gázpiaci liberalizációt követően lehetnek portfólióhatásai.” (GVH [2004] és lásd a GVH VJ-170/2002/49. sz. határozatát.) A GVH határozata a portfólióhatást úgy ítélte meg, hogy az E.on-csoport 45 százalékos országos árampiaci részesedése ellenére a 13,3 százalékos országos gázpiaci részesedés alapján nem valószínűsíthetők káros versenyhatások. Az ebből fakadó versenyproblémák döntően a lakossági fogyasztók körében jelentkezhetnek, akikre viszont az áram- és gázpiaci liberalizáció csak 2007-től terjed majd ki. Ezt az időpontot a GVH „... túlzottan távolinak, a versenyproblémákat pedig – figyelembe véve, hogy az adott esetben csak a lehetséges verseny ... korlátozásáról lehet szó – esetlegesnek ítélte ahhoz, hogy akadályokat gördítsen a kérelmezett összefonódás elé. Ez nem alapozta meg az erőfölény kimondásán alapuló versenyhatósági beavatkozást, mivel az összefonódás következtében az E.on csoport továbbra sem kerül olyan piaci pozícióba, amely lehetővé tenné számára a piac többi szereplőjétől való nagymértékű függetlenedését.”

¹² Portfólióhatás abban az esetben érvényesül, ha az összefonódás után egymást kiegészítő áruk gyártói/forgalmazói (szomszédos piacok szereplői) kerülnek az új vállalkozáscsoportba. Ha ugyanis az egyik vállalkozás valamely áru(k) piacán magas piaci részesedéssel rendelkezik, akkor az összefonódás következtében bővülő vállalkozáscsoport más áru(k) piacán képes lehet versenykorlátozó magatartás érvényesítésére.

Az E.on Hungária Rt. a gáz- és villamosenergia-szektorban megvalósított horizontális (a szolgáltatókat érintő) és kisebb mértékben vertikális (erőművi) felvásárlásokkal alakította ki magyarországi céghálózatát, amellyel 2004-re az áramszolgáltatás piacán (Édász, Dédász, Titász) 47 százalékos, a gázszolgáltatásban (Kögáz, Ddgáz) 17 százalékos részesedést szerzett.¹³ A hazai gáz- és villamosenergia-szolgáltatási piac legnagyobb társaságává vált, amely a kezdeti regionális szereplőből fokozatosan országos méretekben tevékenykedő céggé nőtt fel. E szerepváltás legújabb szakaszával foglalkozik elemzésünk utolsó része.

A Mol Rt. és az E.on gázüzletág-eladási ügylete

A magyar energetikai piac legnagyobb volumenű felvásárlási ügyletére a Mol Rt. és az E.on cégcsoport között került sor 2004–2005-ben. A tranzakció nem egyszerűen nagy mérete és a piaci szereplők és tevékenységi szerkezetek közötti jelentős átrendeződések miatt érdemel figyelmet, hanem a hazai hatóságoknak (Magyar Energia Hivatal, GVH) és az EU Bizottságának az üzlet végleges feltételeinek kialakításában játszott aktív közreműködése miatt is. Ennek eredményeképpen a két társaság az eredeti üzleti konstrukciótól lényeges pontokban eltérő feltételek mellett bonyolította le az ügyletet.

A Mol Rt. 2004 novemberében megállapodott az E.on Ruhrgas International AG-vel, hogy eladja ez utóbbi számára veszteséges gáz-nagykereskedelmi és gáztárolási üzletágának (Mol Földgázellátó Rt. és Mol Földgáztároló Rt.) 75 százalékát és a gázimportot bonyolító társaságban, a Panrusgazban lévő 50 százalékos részesedését, ezzel együtt a hosszú távú importszerződéseket.

A szerződés a Mol Rt.-nek a magyarországi gázipar – szolgáltatáson kívüli vertikumát átfogó – pozícióját módosította. A Mol Rt. tevékenysége ugyanis kiterjedt a földgáz termelésére, szállítására, tárolására és nagykereskedelmére, ezekben kizárólagos szereplője volt a magyarországi piacnak. A vertikum két láncszemét, a tárolási és nagykereskedelmi tevékenységet bonyolító társaságok 75 százalékos tulajdonosi hányadát vette volna meg az E.on. Az ügylet – a másik oldalról – az E.on portfólióját kiterjesztette: az addigi gáz-kiskereskedelmi (gázszolgáltatási) tevékenység mellett a gázipari vertikum újabb két eleme feletti ellenőrzésszerzést tett lehetővé.

¹³ Lásd *E.on Hungária* [2006 és 2007]. E kiadványok szerint a cég 2005-ben és 2006-ban egyaránt a hazai vállalatok árbevétele szerinti rangsorában a 10. helyet foglalta el, és a bruttó kumulált beruházások alapján a második helyen állt. Az áramszolgáltatásból – az értékesített mennyiség alapján – 45 százalékkal részesedett. A gázszolgáltatásban 28 százalékos volt a súlya.

Az Európai Unió 2004-től hatályban lévő – a vállalatok összefonódására vonatkozó – rendelete¹⁴ meghatározta azt az árbevételi küszöbértéket,¹⁵ amelynél nagyobb méretű vállalkozások ügyletei nem nemzeti, hanem közösségi szintű jóváhagyással valósulhatnak meg (*Európai Unió Tanácsa* [2004]). A Bizottság által elbírálendő, úgynevezett közösségi dimenziójú összefonódások közé tartozott a Mol–E.on-ügylet is.

A szerződésnek az ellátás biztonságára és árakra kifejtett hatásaival 2005 júliusában foglalkozott a Magyar Energia Hivatal, és jóváhagyását feltételekhez kötötte. A GVH is megfogalmazta fenntartásait a tervezett ügylettel kapcsolatban (*GVH* [2005a]). Ezek úgy foglalhatók össze, hogy az E.on a meglévő villamosenergia- és gázszolgáltatási piaci pozíciói mellé a gázpiac további szegmenseit szerzi meg, ezáltal lehetősége nyílik erőfölény érvényesítésére. Ez pedig megnehezítené a földgázpiac – akkor 2007-re – tervezett nyitását, a liberalizációt.

A felülvizsgálati eljárás keretében a Bizottság a tervezett ügylettel kapcsolatban egy sor, a gáz- és villamosenergia-piacokon érvényre jutó versenykorlátozó mozzanatot határozott meg, amelyek abból származnának, hogy az E.on megszerzi a hazai tárolt gázkészletek feletti ellenőrzést. Ezáltal a földgáztermelési és -értékesítési lánc következő fázisaiban módja lenne az árak, valamint a gáz- és villamosenergia-szolgáltatás kereskedelmi feltételeinek a meghatározására. „A Bizottság úgy találta, hogy az ügylet a gáz és az áram magyarországi nagy- és kiskereskedelmi piacán versenykorlátozó hatású. E hatások oka az, hogy a Molnak a gáz-nagykereskedelem és a gáztárolás piacán lévő erőfölénye az E.onnak a gáz és az áram kiskereskedelme terén folytatott tevékenységeivel párosul” (*Európai Bizottság* [2005b]) A Bizottságnak¹⁶ a határozatot megelőző vizsgálata szerint a tervezett tranzakció az E.on pozícióit a gázellátás egész vertikumában megerősítené. Ez pedig versenykorlátozó hatással járna a földgáz és a villamos energia magyarországi nagy- és kiskereskedelmi piacán.

¹⁴ Az ügylet engedélyezése az EU Bizottságának hatáskörébe tartozik (lásd *Európai Unió Tanácsa* [2004]).

¹⁵ „(2) Egy összefonódás akkor közösségi léptékű, ha:

a) az összes érintett vállalkozás összevont teljes világméretű forgalma meghaladja az 5 milliárd eurót; és

b) az érintett vállalkozások közül legalább két vállalkozás mindegyikének teljes közösségi szintű forgalma meghaladja a 250 millió eurót, kivéve, ha az érintett vállalkozások mindegyike teljes közösségi szintű forgalmának több mint kétharmadát egy és ugyanazon tagállamban éri el.

(3) Egy összefonódás, amely nem éri el a 2. cikk szerinti küszöbértékeket, közösségi léptékű, ha:

a) az összes érintett vállalkozás összevont teljes világméretű forgalma meghaladja a 2,5 milliárd eurót;

b) legalább három tagállam mindegyikében az összes érintett vállalkozás összevont teljes forgalma meghaladja a 100 millió eurót;

c) a b) pont alapján számításba vett legalább három tagállam mindegyikében legalább két érintett vállalkozás mindegyikének a teljes forgalma meghaladja a 25 millió eurót és

d) legalább két érintett vállalkozás mindegyikének a teljes közösségi szintű forgalma meghaladja a 100 millió eurót, kivéve, ha az érintett vállalkozások mindegyike teljes közösségi szintű forgalmának több mint kétharmadát egy és ugyanazon tagállamban éri el.” (*Európai Unió Tanácsa* [2004] 1. cikk)

¹⁶ Az Európai Közösségek Bizottsága 2005. december 21-én meghozott (Case No COMP/M.3696-E.on /Mol) határozata. Az elemzés és a határozat részletes dokumentumát lásd *EC* [2005].

Az E.on a Bizottság e megállapításainak ismeretében felajánlotta az eredeti szerződés módosítását. Vagyis az E.on kezdeményezte a szerződés olyan átalakítását, amely kielégíti a Bizottság versenyfeltételek alakításával kapcsolatos igényeit.

A következő lépésben ezek alapján az EU Bizottsága 2005 decemberében határozatot hozott azokról a feltételekről, amelyek teljesítéséhez kötötte a felvásárlás engedélyezését. E határozat lényeges pontokon módosította az eredeti szerződés feltételeit.

Az új – és a Bizottság által végül jóváhagyott – feltételek szerint a Mol Rt.-nek teljes egészében meg kellett válnia a gázkereskedelmi és gáztárolási üzletágától. Az E.onnak tehát a maradék 25 százalékot is meg kell vásárolnia mindkét társaságban, vagyis a Mol Rt.-nek nem maradhat kisebbségi részesedése e cégekben. A határozat értelmében a két cég földgázüzletágait a *tulajdonjog* szempontjából teljes mértékben szét kell választani a versenykövetelmények érvényesítése érdekében. E határozat következtében megszűnik az, hogy a Mol Rt.-nek a gázipari vertikum minden – szolgáltatáson kívüli – szintjén vannak pozíciói. Vagyis a *vertikális* versenykorlátozó hatások csökkentése érdekében a tulajdonjog alapján szétválasztották a gáztermelést és -szállítást, valamint a gáz tárolását és nagykereskedelmét.

Ugyanez volt a célja a határozat következő elemének is, amely előírta, hogy a fogyasztóknak az E.onról független gázbeszerzési forrásokhoz is hozzá kell férniük. Az EU versenyhatósága elfogadta az E.on ezzel kapcsolatos másik ajánlatát is, amely egy *gázkapacitás-fel szabadítási program* megindítását jelentette. E szerint a tulajdonába kerülő új földgázellátó társaság a következő nyolc évben legalább évi 1 milliárd köbméternyi gázt bocsát aukcióra a szabadpiacon, és még hasonló nagyságú más forrást is szabadon hozzáférhetővé tesz a felhasználók számára. A Bizottság úgy ítélte meg, hogy ezek az „... intézkedések biztosítani fogják a nagykereskedőknek és a vevőknek, hogy az E.onról függetlenül jelentős méretű gázkészletekhez jussanak megkülönböztetésmentes és versenyképes feltételek mellett. A korrekciós intézkedések ilyen módon elégségesek az ügylet versenyellenességével kapcsolatos aggályok elhárításához, és megteremtik a verseny fejlődésének feltételeit a frissen liberalizált magyar energiapiacokon.” (*Európai Bizottság* [2005b] 2. o.)

ÖSSZEFOGLALÁS

A magyar és – a legutoljára tárgyalt esetben – az uniós versenyfelügyelet a tulajdonosi koncentráció és a vállalati szerkezetet módosító összefonódások *ex ante* kontrolljával aktívan közreműködtek a piaci szerkezet, a versenyhelyzetek alakításában. A magyar energiapiacra lezajlott változások többirányúak voltak, a privatizáció során létrejött tulajdonosi és vállalati szerkezet lényeges vonásaiban megváltozott. Nem sokáig érvényesült a privatizációnak az az elve, hogy korlátozni kell a tulajdonosi koncentrációt. Az áram- és gázszolgáltatók, az erőművek külföldi tulajdonosainak az volt a törekvése, hogy a maguk számára minél „tisztább” tulajdo-

nosi szerkezeteket alakítsanak ki befolyásuk mértékének kiterjesztésével. Ezt tulajdonhányadaik növelésével, a tulajdonostársak részesezésének – változatos eljárásokkal lebonyolított – megszerzésével tudták elérni. A lezajlott tulajdonosi koncentráció további sajátossága az volt, hogy a legnagyobb befektetők megjelentek vagy növelték súlyukat abban a szektorban is, amelyben korábban nem – vagy alig – voltak jelen. Így a tulajdonosi koncentráció nemcsak a gáz- vagy a villamosenergiaiparon belüli, hanem az egész energiaipart átfogó folyamattá vált. A piac jelentős súlyú szereplőinek mind a vertikális, mind a horizontális kapcsolatait átalakították a lezajlott tulajdonosi összefonódások.

A privatizációt követő bő egy évtizedes átrendeződések a piaci versenyhelyzetet alakító hatásokkal jártak. A tulajdonosi átfedésektől mentes, domináns tulajdonosi részesezéseket létrehozó összefonódások a versenyfeltételek alakulása szempontjából átláthatóbb helyzetet teremtettek. Szűkült ugyan az a tulajdonosi kör, amelynek – valamekkora – részesezése és befolyása van e piac vállalataiban, kevesebb tulajdonos ellenőrzi a piac szereplőit. Ezzel párhuzamosan az egyes tulajdonosi csoportok nem közvetlenül, hanem érdekeltségeiken keresztül vesznek részt a társaságok irányításában.

A mérleg másik serpenyőjébe az kerül, hogy a tulajdonosi koncentráció az erőfölény érvényesítésének a lehetőségét is megteremti. A horizontális, a vertikális és a portfólióhatások vizsgálatával a GVH korábban minden ügylet elemzésekor számításba vette ezt a lehetőséget is, és egyik esetben sem tárt fel versenyt – beavatkozást indokló mértékű – korlátozó összefonódást. Nyitott kérdés azonban az, hogy a villamosenergia- és a gázpiaci folyamatban lévő megnyitásával az erőfölény érvényesítésének a lehetősége változatlan marad-e, és a kialakult piaci struktúrák minden esetben elősegítik-e, biztosítják-e a fogyasztók számára azt, hogy megkülönböztetés nélkül vehessék igénybe az energiaforrásokat.

IRODALOM

- E.ON HUNGÁRIA [2006 és 2007]: Pénzügyi gyorsjelentés 2005. és 2006. <http://www.eon-hungaria.com/sajtoszoba/kiadvanyok/jelentes/archivum/>.
- EC [2005]: Commission Decision of 21/XII/2005 Declaring a Concentration to be Compatible with the Common Market and the EEA Agreement (Case No COMP/M.3696 – E.on/Mol). European Commission, Brussels, 21/XII/2005 C(2005)5593 final.
- EC [2006]: Preliminary report. Executive summary. Sector Inquiry under Art 17 Regulation 1/2003 on the gas and electricity markets. European Commission Competition DG, 16 February.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2005a]: A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. Jelentés a belső gáz- és villamosenergia-piac létrehozása terén elért haladásról.

- SEC(2005)1448. Brüsszel, 2005. november 11. COM(2005) 568 végleges, http://ec.europa.eu/energy/electricity/report_2005/doc/2005_report_hu.pdf.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2005*b*]: Összefonódások. A Bizottság feltételesen jóváhagyja a Mol gáz üzletágának E.on általi felvásárlását. IP/05/1658. Brüsszel, 2005. december 21. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1658&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>.
- EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA [2004]: A Tanács 139/2004/EK rendelete (2004. január 20.) a vállalkozások közötti összefonódások ellenőrzéséről (az EK összefonódás-ellenőrzési rendelete). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, január 29. http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/_jogi_ek_fuzios_jogszab_jo_m.pdf.
- GVH [1998]: Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 1998. évi tevékenységéről és a versenytörvény alkalmazása során szerzett, a verseny tisztaságának és szabadságának érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatokról. Gazdasági Versenyhivatal, http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/hu_gvh_pb_98_m.pdf.
- GVH [2000]: Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 1999. évi tevékenységéről és a versenytörvény alkalmazása során szerzett, a verseny tisztaságának és szabadságának érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatokról. Gazdasági Versenyhivatal, Budapest, május. http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/hu_gvh_pb_99_m.pdf.
- GVH [2003]: Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 2002. évi tevékenységéről és a versenytörvény alkalmazása során szerzett, a verseny tisztaságának és szabadságának érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatokról. Gazdasági Versenyhivatal, Budapest, március. <http://www.parlament.hu/irom37/2129/2129.htm>.
- GVH [2004]: Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 2003. évi tevékenységéről és a versenytörvény alkalmazása során szerzett, a verseny tisztaságának és szabadságának érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatokról. Gazdasági Versenyhivatal, Budapest, március. http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/print_3332_h.pdf.
- GVH [2005*a*]: A Gazdasági Versenyhivatal álláspontja a Mol gázüzletágának eladásával kapcsolatban. A GVH sajtóközleménye, június 28. http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&pg=86&st=1&m129_doc=196
- GVH [2005*b*]: Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 2004. évi tevékenységéről és a versenytörvény alkalmazása során szerzett, a verseny tisztaságának és szabadságának érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatokról. Gazdasági Versenyhivatal, Budapest, május 12. http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/print_3869_h.pdf.
- GVH [2006]: A Gazdasági Versenyhivatal jelentése a magyar villamosenergia-piacon lefolytatott ágazati vizsgálatról. Budapest, május 15. http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/print_4332_h.pdf.
- GVH [2007]: Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 2006. évi tevékenységéről és a versenytörvény alkalmazása során szerzett, a verseny tisztaságának és szabadságának érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatokról. Budapest, március.
- KROES, N. [2006]: Towards an Efficient and Integrated European Energy Market – First Findings and Next Steps. European Commission Conference, Brussels, Thursday 16, February.

MAGYAR ENERGIA HIVATAL [2005a]: Javaslat a magyar villamosenergia-piac piaci kapcsolatrendszerének módosítására a fogyasztókért folyó verseny hatékonyságának növelése céljából és az EU irányelveivel szükséges teljes harmonizáció érdekében. Magyar Energia Hivatal, június.

MAGYAR ENERGIA HIVATAL [2005b]: A Magyar Energia Hivatal 2004. évi jelentése az Európai Bizottság részére. Budapest, július.

MIHÁLYI PÉTER [1998]: A magyar privatizáció krónikája 1989–1997. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.